

TARIXİN SÖNMƏYƏN KÖZLƏRİ

“Könül yarası” poeması haqqında düşüncələr

(Əvvəli ötən sayımızda)

Tarixin elə hadisələri var ki, cəmiyyətin yaddaşında müəyyən mərhələyə qalır. İnsanlar sonralar həmin dövrü xarakterizə edəndə məhz döyüş yaratmış tarixə işarə ilə “*filan hadisədən əvvəl, yaxud filan hadisədən sonra*” ifadələrini işlədirlər. Hər halda Azərbaycan xalqının tarixində belə hadisələr var və zaman-zaman yaddaşda çözümlər, dövrünü təhlil etmək üçün təkrar-təkrar həmin hadisələrin fonuna qayıdırlar. Belə hadisələrdən biri də, şübhəsiz, 90-cı ilin 20 Yanvar hadisəsidir.

Həmin gün insanlar narahat idi. Düzüldür, bu narahatlıq hər halda neyi isə, hansısa siri bir hadisənin baş verə biləcəyindən xəbər verirdi. Ancaq nəyin, necə baş verə biləcəyini kimse anlaya bilməzdi.

Mələhət Soltanqızı “*Könül yarası*” poeması ilə təkcə həmin dövrə ümumi şəkildə nəzər yetirmir, həm də məxsusi olaraq həmin gün ayrı-ayrı insanların keçirdiyi hissələri, yaşadıkları duyğuları hadisənin fonunda təqdim edir. Mustafa obrazına münasibət, yaxud Aytəkinin həyəcanları illər boyu insanların yaddaşından çıxmayacaq bir izlə əsərə gətirilir. Mustafanın sevgisi, Aytəkinin məhəbbəti... hər bir insanın ölümdən, qandan necə ucada dura biləcəyinə ən yaxşı görklərdir.

Müəllif bu insanların daxili-mənəvi mühtərlərini xüsusi bir duyğu ilə qələmə alır. Ən başlıcası, təmiz sevgi, saf məhəbbət “*Könül yarası*”nda xüsusən bir vəchlə tərənnüm olunur: “*Bu an əlimizdədi, əlimizin içində. Sabah nələr olacaq onu bir Allah bilir. Vaxtım yoxdu deyənələr vaxtın əlində əsir, Vaxt ötür, vaxt sovuşdu, vaxt öz sahibin gəzir. Eləcə vaxt sovuşdu, ildən bir yarpaq düşdü. Qanlı yanvar gecəsi belə gəlmişdi, Qəlbində tükənməz bir sevgi vardı. Bir də elə indicə telefonla danışdı. Aytəkinin səsiylə, sanki qəlbə gül açdı. Bir günün, beş günün söhbəti deyil illər yaratmışdı bu məhəbbəti. Qəlbində bəsləyib tər çiçək kimi Könül barlatmışdı bu məhəbbəti. Təməz məhəbbəti, təməz ülfəti, Dəyişməz dünyanın cah-cəlalına, Hər könül anlamaz bu ülvyyəti, Nadanlar möhtacdır dünyaya malına*”. Müəllifin düşüncəsinə görə, bu hadisələrin baş vermesində insanların dünyagirliyi, maddiyyət aqlığı əsas amildir. Həqiqətən imperiyanın can verdiyi mərhələdə hərbi silahlı qüvvələrin Bakı şəhərinə hücumu doğrudan-doğruya belə bir niyyətdən xəbər verir. Uzun onilliklər boyu Azərbaycan talanmışdı. Onun damarlarından neft sorulub aparılmışdı. İndi dünyanın dəyişdiyi bir vaxtda Azərbaycan öz haqqına sahib olmaq istəyirdi. Belə bir məqamda xalqın istəyinə qarşı imperiypərəst qüvvələr çıxmalı idi.

Bakimın sakit, dinc əhalisi ağına da gətirməzdi ki, onların sakit həyatına qənim kəsiləcək imperiya ordusu Bakımın küçələrini al-qana qərq edəcəkdirdi.

Dostları ilə şəhər, qayğısız bir gün keçirməkdə olan Mustafanın taleyini nə gözləyirdi? Əlbəttə, bunu bir tale işi kimi də yozmaq olar. Əgər Mustafa işğalçı ordunun güllələsinə tuş gəlməseydi, şübhəsiz, burada Mustafa

şərtidir, dinc Bakı əhalisindən söhbət gedir. Müəllif hadisələri ürkəng yığılı ilə, can göynəmi ilə təsvir edir:

Mustafa gecəni dostlarla birgə
Elə şəhər keçirdi, elə mehriban,
Ömür möhlət versə bu ülvyyəti,
Silməz zaman-zaman
öz yaddaşından.

Öpüşüb, görüşüb ayrıldı dostlar,
Ayrıldı cigirlər, ayrıldı yollar.
O gecə şəhərin yarıldı bağı,
Kimsə görməmişdi belə bir ağrı.
Zaman dayanmışdı suyun üzündə,
Nələr baş verirdi bu yer üzündə.
Millet görməmişdi belə müsibət
İlahi rəhm eylə, bu necə dəhşət.
Mustafa qayıtmadı o zülmət gecə
Düşmənlə güllesindən suda üreyi.
Ayrıldı bu qoca, ulu həyatdan
Ayrıldı sevdiyi o şirin addan,
Sıxdı gözlerini qara buludlar,
Bir ömrün çırağı közərdi, söndü,
Haqqa ayaq alıb yalandan döndü.
Başa oturanlar daşa döndülər.
Kor gözlər üstündə qaşa döndülər.
Bir vəhşi, yırtıcı quşa döndülər.
Tanrı bağışlama belə günahı,
Ərşə dirək oldu insanın ahi.

Burada necə xoş diləkli insanların dünyada bir kimsənin torpağına göz dikməyən insanların ölümə məhkum edilməsi, öldürülməsi, günahsız insanların qanının axıtılması heç cür bağışlanan deyildi.

Hadisələrin sonrakı gedişi də göstərdi ki, bu cinayətləri Azərbaycan xalqı bağışlamadı. İnsanlar bütün varlıqları ilə küçələrə axışdılar. Hər cür qadağalara, hədələrə baxmayaraq, həmin gecənin qurbanlarını bayraq kimi başlarının üzərlərinə qaldırdılar. İnsanlar ilk dəfə az qala yaddan çıxmaqda olan şəhidliyin ucaldığını dərk etdilər, gördülər.

M.Soltanqızı həlak olan hər bir gəncin taleyində Azərbaycanın tarixi qəhrəmanlarının obrazını görür:

Ölənlər demə, şəhidlər ölmür.
Şəhidlər tarixin qan yaddaşındadır.
Şəhidlər Babəkin, qoç Koroğlunun,
Şəhidlər Beyrəkin qan qardaşıdır.

Burada Babəkin, Koroğlunun, Beyrəyin adları təsadüfi xatırlanmır. Müəllif ölümlərin üstünə cəsarətlə yeriyən insanların damarlarından axan qanı Babəkin axan qanının davamı kimi görür. Hər halda azadlıq aşiqləri olan oğullar məhz Vətən sevgilərinə görə güllələniblər. Onlar bütün varlıqları ilə Vətəni sevməyin nə demək olduğunu və bu sevgiyə Vətənin məhz həmin gecə etdiyəcəyini bildirmişdilər.

Gənclər doğma şəhərlərinin doğma küçələrində həlak olmuşdular. Həlak olanların ağrısını bütövlükdə Vətən çəkirdi. Əlbəttə, həm də həlak olanların ata-anası, doğmaları bu ağrıyı yaşamaqda olmuşdular. İlk dəfə şəhid anası, şəhid atası obrazları həmin günün yazılarında mətbuatçı çıxdı. M.Soltanqızı da məhz “*Könül yarası*” poemasında bu təəssüratı verir:

Gəl öymə belini şəhid atası,
Oğluna bütün el mətəm tutası,
Sanma oğlun ölüb, o enməz dağdır,
Elə zənn eylə ki, övladın sağdır.
Bu cahın baş eyir qarşında sənin,
Bu kədər,

bu qəm nədir qaşında sənin,
Bütün Azərbaycan başında sənin,
Bu kədər,
bu qəm nədir qaşında sənin.

Azərbaycanın başına gələn bəlalərin hamısına siper olan övladların taleyi artıq Vətənin taleyi ilə qovuşmuşdu. İnsanlar şəhid adına baş əyirdilər. Hər kəs şəhid atasına, şəhid anasına sonsuz ehtiramla təzim edirdi. Və ən başlıcası, hər kəs Vətənin özündə baş əyirdi. Müəllif bu yerdə “*Ağlama, şəhid anası*” adı ilə lirik bir şeirini təqdim edir:

Solan səndirimi?
Gördün bağırdı deyəndimi?
Dərd tək sənin dərdindədim?
Ağlama, şəhid anası.

Dərdi fələk göndərib,
Başınızdən endərib,
Üzün bizdən döndərib,
Ağlama, şəhid anası.

Nə əkməmişdin, nə dərdin,
Sevinc əkdin, qəm dərdin.
Deyiləsi deyil dərdin
Ağlama, şəhid anası.

Yazan yazıb bu yazını,
Sındırıb telli sazını,
Qısa döndərib yazını,
Ağlama, şəhid anası.

Dolan bulud dolasıdı,
Açan çiçək solasıdı,
Balan elin balasıdı,
Ağlama, şəhid anası.

Nahaqdan döyülüb qapın,
Çözələnb ömür sapın,
Yerdə qalmaz bu əzabın,
Ağlama, şəhid anası.

Şeir ayrılıqda müstəqil bədii parça kimi də oxuna bilər. Amma poemanın ümumi mətni ilə bağlıdır və qətiyyətlə əsərdən ayrılır.

Hiss olunur ki, müəllif bu şeiri sonsuz kədər və ağrı ilə qələmə alıb. Ona görə də sanki özünə müraciət etmiş kimi həlak olanların doğmalarına üz tutur, onlara təskinlik vermək istəyir. Halbuki, onun özü də elə ağır kədər içərisindədir.

Müəllif əsərdə ağlamaq, şəhidlik anlayışına təkrar-təkrar qayıdır. Amma bu ifadələr əsərin ruhunu öldürmür, mübarizlik, dönməzlilik təlqin edir. Doğmasını itirən hər kəsin ağlamağını başa düşmək olar. Amma həm də doğmalarını itirənlərin özləri Vətən sağ olsun, - deyib dözümlü nümayiş etdirlər:

Demirəm, ağlama, analar ağlar,
Aşkar ağlamazsa, xəlveti ağlar.
Çöküb dərdin sinəsinə,
Yumruq olar təpəsinə.
Həyat ona zindən olar,
kimse bilməz.
Gile-gile, zərri-zərri ömrü solar,
kimse bilməz.

Çözələnbər çözüm-çözüm
kimse bilməz.
Demirəm, ağlama, analar ağlar,
Elə ağla düşmənlərin görməsin.
Nə çəkirsən qoy özgülər bilməsin,
Yad əyilib göz yaşımı silməsin,
Demirəm, ağlama, analar ağlar.
Allah, götürmə nahaqqı, amandı,
Ana haqqı, Tanrı haqqı, amandı.

Müəllif burada çox maraqlı bir nüansa münasibət bildirir. O, doğmalarını itirən insanlara təskinlik verməklə bərabər onlara üz tutub deyir ki, başımızı dik tutun, gözünüzdən aşib-daşan ağrıları-acılı kədər yaşlarını

yağı silməsin. Qoy o görsün ki, bütün yarıllara baxmayaraq, siz daha güclü, daha qüdrətlisiniz. Əlbəttə, hər bir insan özünün ağrı-acısı ilə tənhadir. Hər kəs özü öz dərdini öz varlığında çəkir. Ancaq bu, elə kədərdir ki, bir adamın olmağından çıxıb bütöv Vətənin dərdinə, ağrısına çevrilir.

Müəllif epik düşüncələrə vararaq həyata, insanlara baş verən faciənin miqyasını xatırladır. Sanki bununla demək istəyir ki, insanlar insanlıq naminə ayıq olsunlar, bir də cəmiyyət belə cinayətlər görməsin. Müəllif yazır: “*Göylər yenə çəkmiş pərimi ağuşuna, Yoxsa düşmüş səbrim bir fələyin qarışına. Çırpınır ruhum içimdə çəkilib göy tarıma, Gözüm hey axtarı o nakam ölənlərin gül balamı, Hər zaman torpağa tutdum üzümü hey aradım. Üzümlü torpağa sürtdüm, canıma od qaladım, Ucalan daşlara baxdım, qocalan daşlara baxdım... Həyatın sonda budurmu axırı, son qədəri? Niyə insan balası anlamır o son kədəri. Hər ötən qəbrin üzündə ölənin öz əksi, Tanrı nədən yaradıb böyle qaranlıq qəfəsi. Baxır insan, tükənir ömrü yaşamaq həvəsi. Həyatın sonda budurmu axırı, son qədəri. Niyə insan balası anlamır o son kədəri*”. Maraqlıdır ki, müəllif “*Könül yarası*” poemasını epik-lirik janrdə, yəni qarışıq növ olaraq işləyib. Yeri gəldikcə öz əsərini lirik notlarla kökləyir və oxucunun hissələrini, duyğularını səfərbər edir:

Vaxtın dənizində qəm ləpələnin,
Yollara qənfəl, gül səpələnin.
Bütün varlığımı didir suallar...
Axı insanların nə günahı var
Hələ bu körpələr, sütlü cavanlar,
Ölümdən, itimdən axı nə anlar?
Toyul yasa döndü, rənglər boyandı,
Sanki yatmış idi fələk oyandı.
Bir sona, telləri xına içində,
Bir şəhid can verir, qanlar içində.
Əzrayıl fırlanır bir kabus kimi,
Sanki ölmüş idi yerin hakimi.
Demə qəmlər bitib tükəndi burda.
Zaman öz sözünü deyəcək hələ,
Xalqa divan tutan o namərdləri,
Tanrı zaman-zaman əyəcək hələ!

Beləcə, əsər düşməyə sonsuz nifrət, və ən başlıcası həyatın gələcəyinə inamla qurtarır. Yəqin ki, gələcəkdə - uzaq on illərdən sonra 20 Yanvar hadisələrinə gələcək nəsillər yenə qayıdacaqlar. Həmin dövrün hadisələrini tarixi mənbələr əsasında öyrənməklə bərabər, dövrün bədii əks-sədasını da diqqətdən kənarəda qoymayacaqlar. Müəllif bu əsəri 20 Yanvar hadisələrindən 8 il sonra qələmə alıb, məkam və tarixi də göstərib: “1998, Gəncə-Bakı”. Zənnimcə, bu tarix də, məkam da Azərbaycanın tarixi taleyində zaman-zaman yaşayacaq. Cümhuriyyət dövrünün parlaq ideyaları Gəncə ilə bağlıdır. 90-cı ilin yanvarı Bakı ilə bağlıdır. Bakı və Gəncə arasındakı yol Azərbaycanın şah damarıdır. Zənnimizcə, sağlam fikir, düşüncə insanın və eləcə də düşüncənin şah damarından keçən qanla axır. Zərdüştəsağa desək, qan bizim ruhumuzdur.